

კრიტიკა და მისი მნიშვნელობა ლიტერატურაში

ნუ გეშინია, მკითხველო. ამ სტატიას, თუმც კრიტიკა ჰქვია, მაგრამ შიგ არც ლანძღვა-გინება იქნება, არც მუშტი-კრივი, არც ვისიმე ნაკლულევანების გამოჩხრეკა. მაშ, გული დაიმშვიდე და დაწყნარებით თვალი ადევნე ჩემ ნაწერს.

კრიტიკას მართლა ის კი არა აქვს მიზნათ, რომ რომელიმე ავტორის თხზულება აგინოს ან აქოს, ანა და ავტორს ბაასში შეეხას და მისი შეცდომები მასხარათ აიგდოს, მისი სისუსტე გამოაშკარაოს. ეს პოლემიკის საქმეა, კრიტიკა ამას მხოლოდ იშვიათათ, სხვათა შორის, გაკვრით შეეხება. მისი ნამდვილი და უმთავრესი დანიშნულება კი სულ სხვაში მდგომარეობს. ამ დანიშნულებას ძალიან მაღალი და ძვირფასი მიზანი აქვს, რომლის გავლენა ყოველთვის ეტყობა ლიტერატურის და საზოგადო აზრის მდგომარეობას, და რომლის უქონლობა ასე ასუსტებს ჩვენ უიმისოთაც სუსტ და საბრალო ლიტერატურას.

ლიტერატურის, საზოგადოთ, მწერლობის დანიშნულება იმაში მდგომარეობს, რომ ნამდვილათ, სწორეთ და გონიერათ გამოხატოს ხალხის ყოფა-ცხოვრება, ხასიათი, ზნე, მოთხოვნილება და აზრი. ეს დიდი საქმეა, რომელიც გაყოფილია მწერლობის სხვა და სხვა ნაწილებს შუა. ერთი ნაწილი - ბელეტრისტიკა (მოთხრობები, კომედიები, რომანები და სხვ.) ხატავს ხალხის მდგომარეობას, მეორე - ეკონომიური და პოლიტიკური მწერლობა, იკვლევს მის მოთხოვნილებას, მესამე - ფილოსოფია - არჩევს მისი აზრის მოძრაობას, და სხ. ამ ნაწილებს შუა ადგილი უპოვია ერთ განსაკუთრებით ვრცელ ნაწილს - კრიტიკას, რომელიც თვალს ადევნებს დანარჩენი ნაწილების მოქმედებას და მოძრაობას, ნიშნავს მათ ხასიათს, ჰკრებს მათი ნაშრომის ყვავილებს, აფასებს მათ მნიშვნელობას და არდგენს საბოლოო სჯას, გადაწყვეტილებას ამ საზოგადო შრომაზე და მოქმედებაზე.

არც ერთი მკითხველი არ მოიძებნება ისეთი, რომელსაც რამდენიმე მოთხრობა არ წაეკითხოს, ან კომედია, ან ლექსი მაინც. ის ალბათ შენიშნავდა, რომ კარგათ თუ ავათ, ამ თხზულებების დამწერნი თავიანთ ნაწერში კაცებზე, ქალებზე, ბუნებაზე ლაპარაკობენ, და ისეთ საგნებს შეეხებიან და ხატავენ, რომელნიც ჩვენ თითქმის ნიადაგ თვალ წინ გვაქვს. ხან ნათლათ, ხან ბნელათ, ზოგჯერ ხეირიანათ, ზოგჯერ უხეიროთ. იხატება ამ თხზულებებში კაცის გული, გონება და ხასიათი. დამწერი ცდილობს მკითხველს ისეთი რამ წარუდგინოს, რომ მისი გონება ცოტა ხნით მაინც გაირთოს, დაკმაყოფილდეს დაწერილის წაკითხვით, მაგრამ თითქმის

ყოველთვის ის ცხოვრება, რომელიც თხზულებაში გამოსახული იყო, მკითხველს ნაცნობ და თან უცნობ საგნათ ეჩვენება. ჩვენებური მკითხველი თითქმის ყოველთვის ამბობს - „თვალის კი გამოსჭყლეტია ამის დამწერს, ჩვენი გოგიტა (ან ესა და ეს) რომ არ აეწერა, ჩვენ კი არ ვიცნობდით მას უიმისოთაცო“. თითქმის ყოველთვის ავტორის სურათი ჯეროვან შთაბეჭდილებას არ სტოვებს მკითხველის ტვინში, იმის ნათლათ არ ესმის, რა უნდა იფიქროს აღწერილ საგანზე, რა სჯა უნდა შეიდგინოს გამოხატულ ხასიათზე ან მდგომარეობაზე. აშკარათ სჩანს თუ არა მწერლის აზრი, პირდაპირი სიტყვებით გამოთქმულია ის, თუ სხვა და სხვა ხელოვნური და ნიჭიერი სურათების რაზმით არის შემკული და მიფარული, - ჩვენებური მკითხველი მაინც დაბნეული რჩება, მაინც ვერ იგებს ხეირიანათ ამ აზრს. და თუნდ კიდევ გაიგოს ძლიერ კარგათ ეს აზრი, იმისთვის მეტის მეტათ ძნელია მისი მნიშვნელობის გაგება, იმ მნიშვნელობის, რომელიც გვიჩვენებს, რა ადგილი უკავია თხზულებაში გამოხატულ სურათს, გამოთქმულ აზრს მთელი საზოგადოების სიცოცხლეში და მთელი ცხოვრების სურათებს შუა. ამის გამგები და დამფასებელი მკითხველები რომ იყვნენ ბლომათ საზოგადოებაში, მაშინ, განა, საჭირო იქნება რომანების, კომედიების და სხვა ლიტერატურული თხზულებების წერა და ბეჭდვა?

მწერალს ყოველთვის ეშინია მკითხველის გაუგებლობის, განსაკუთრებით იმისთანა ლიტერატურაში, რომელსაც ხეირიანათ დაფუძნებული კრიტიკა არა აქვს. ამის გამო მის ნაწერს ისეთი საქმე მოსდის, როგორც ერთ მხატვარს მოუვიდა, რომელმაც დიდი გაჭირვებით ლომი დახატა და სურათზე კანკალა ხელით დააწერა: „ეს ძაღლი კი არ არის, ლომიაო“. ყოველი გონიერი და მცოდნე კაცი, რასაკვირველია, ხარხარით გასკდება, როცა ლომის სურათზე ამისთანა წარწერას დაინახავს; მაგრამ ნურც საბრალო მხატვარს დავცინებთ ნამეტნათ: რა ექნა, იმას ეშინოდა, რომ ლომის უნახველ საზოგადოებას მისი სურათი ქოფაკი ძაღლის სახეთ მიეღო...

საზოგადოების და ხალხის ცხოვრების გამოხატვა ხუმრობა საქმე არ არის. ეს ცხოვრება ისე ვრცელია, იმას იმოდენა შეუნიშნავი მხარე და ღრმა საფუძველი აქვს, რომ მისი დაკვირვება, ერთბაშათ დანახვა და აწერა ძლიერ იშვიათი გონებისთვისაა შესაძლებელი. ამ საქმეს გენიოსების ტვინი და შრომა სჭირია, ისეთების, როგორც დანტე, სერვანტესი, სვიფტი, მოლიერი, გოტე ან გოგოლი. საზოგადოთ კი მწერლები სხვა და სხვა კერძო მხარეს იღებენ ცხოვრებისას, და ცალ-ცალკე ხატავენ ამ კერძო მხარეს, თავისი საკუთარი მხედველობით.

ზოგი ხატავს კაცის გულს და გრძნობას სიყვარულში, ზოგი ამავე გულს და გრძნობას შეძენაში, ზოგი შურის ძალას კაცის ხასიათში, ზოგი სიღარიბის გავლენას კაცის ცხოვრებაზე. ზოგი იღებს რომელიმე საზოგადოებას ან საზოგადოების ნაწილს, და სწერს იმის ცხოვრებას და ზნეს, ზოგი რას და ზოგი რას. თვრამეტი კედლის ატანას ერთი სახლისთვის ძლიერ ბევრი კალატოზი და მუშა უნდება; მაგრამ ამ თვრამეტი კედლის შეერთება ერთ სახურავს ქვეშ, და მათგან ჩინებული სახლის გამართვა, თუმც ადვილი არ არის, მაგრამ უფრო ნაკლებ შრომას და მშრომელს თხოულობს, ვინემ კედლების ამოყვანა, და ეს ახალი შრომა ძლიერ გაადვილებულია კალატოზებისგან აშენებული კედლების მადლით. რას გავდა შეუერთებელი თვრამეტი კედელი? მოჰქონდა იმას ის სარგებლობა, რომელიც უნდა მოეტანა სახლს, რომლისთვის დანიშნული იყო ეს კედლები და რომელიც უკედლოთ ვერ გაიმართებოდა? - ეს მაგალითი ნამდვილი გამოსახვაა იმ ურთიერთი დამოკიდებულების, რომელიც არსებობს ლიტერატურას და კრიტიკას შუა: კრიტიკას კედლების შეერთება, დაგვირგვინება, გამოყენება აქვს მინდობილი საზოგადო ლიტერატურის საქმეში.

მწერალი ცხოვრობს საზოგადოებაში, ყოველ დღე მის სიცოცხლეს და ჩვეულებებს ხედავს, ნიადაგ უნდოდეს თუ არა, მის ხასიათს და მოქმედებას ეყრება. მაგრამ მის ტვინზე ყოველ კერძო შემთხვევას ერთნაირი გავლენა კი არა აქვს. კაცი სარკე როდია, რომელიც ყოველთვის სწორეთ წარმოადგენს ყველაფერს, რაც მის წინ გაივლის ან გაჩერდება. კაცის ტვინი მკვდარი არ არის, იმას თავისი საკუთარი ცხოვრება და მოძრაობა აქვს. როგორც საქმეში გართული ან აზრში ღრმად ჩაფიქრებული კაცი ძლიერ ხშირად ვერ ხედავს, ვერ ნიშნავს და ვერ იგონებს რა ხდება მის ახლო, ხანდისხან მის თვალ წინ, როგორც ერთი აზრით გართული კაცის ყური უფრო ფხიზელია მარტო იმაზე, რაც ამ აზრს შეეხება, ისე კაცის ტვინიც ისეთ შემთხვევებს იგებს და გრძნობს, რომელიც მის საკუთარ შინაგან მდგომარეობას შეეფერება. ნათქვამია, ყველის ქურდი დალაპარაკებულ კაცს რომ დაინახავდა, ჰკითხავდა თურმე: რაო, ყველიო? ეს სურათი ძლიერ კარგად და ნამდვილად ხატავს კაცის ტვინის თვისებას; ის აკვირდება, იკვლევს და იგებს მარტო იმ მოვლენას და შემთხვევას, რომელიც ცხოვრებას მისთვის განსაკუთრებით შესანიშნავი და ნაცნობი გაუხდია.

მშვენიერად დამარაგებულ და ჩინებული საქმელით სავსე სუფრასთან მიიყვანეთ ორი კაცი, ერთი მშვიდი და მეორე გამადღარი, და დააკვირდით იმ შთაბეჭდილებას, რომელიც იქონია ორივეს ტვინზე ერთმა და იმავე სუფრამ. მშვიდი მაშინვე თავის ყურადღებას სასმელ-საჭმელს

მიაქცევს; და პირდაპირ მათ გასინჯვას შეუდგება. გამაძლარი კი ჭიქების სილამაზეს, სუფრის სახურავის სითეთრეს, ოთახის გამართულობას და სიმდიდრეს დაუწყებს ცქერას; მისთვის სასმელ-საჭმელი არ არსებობს, იმას იმათი დანახვა არ სურს და ეზარება. ყური დაუგდეთ ამ ორი პირის საუბარს, და მაშინვე შენიშნავთ, რომ ერთი სჯის სასმელ-საჭმელზე, აქებს ან აძაგებს მათ ღირსებას, მაშინ როდესაც მეორე ამ საგანს თითქმის სრულიადაც არ შეეხება და სჯის სულ სხვა საგნებზე, რომელთაც არაფერი კავშირი არა აქვთ მისი მოსაუბრის ლაპარაკის საგანთან.

ეს თვისება აქვს კაცის ტვინს. ამასთანავე იმის მეორე თვისებაც სჭირს, რომელსაც დიდი გავლენა აქვს ლიტერატურის აზრის მოძრაობაში. მიუტანეთ ერთი კოლოფი წუმწეუმი (სპიჩკა) იმისთანა კაცს, რომელსაც თავის დღეში არ გაუგონია - რისი მაქნისია წუმწეუმი; აჩვენეთ, და დაუკვირდით მერმე, რა ნაირათ აუწერს ის თავის ნანახ საგანს თავის მსგავს პირებს. - „ერთი წითელი კოლოფი იყო, რგვალი, იტყვის ის, ზედ ყვითელი ქალაქი ეკრა, თავი და ბოლო კი შავი ჰქონდა, ხორკლიანი. შიგ პაწაწა ფიჭვის ჩხირები ეყყო, რიგზე, ლამაზ ლამაზათ დათლილი და დარგვალეული; ამ ჩხირებს თავები ზოგს წითლად ჰქონდა შეღებილი, ზოგს მწვანეთ და ზოგს მიხაკის ფერათ. ასეთი ლამაზი სანახავი იყო, რომ მეტი არ შეიძლებოდა“. თქვენ, რასაკვირველია, მაშინვე შენიშნავთ, რომ ამ კაცს - უცოდინრობის გამო - სრულიადაც არ გადაუცია თავის მსმენელებისთვის წუმწუმის უმთავრესი ხასიათი და მნიშვნელობა, იმას არ უთქვამს, როცა ამ ჩხირების შეღებილ წვერს კოლოფის ხორკლიან თავზე ან ბოლოზე გააკვრენ, ჩხირს ცეცხლი წაეკიდებაო. იმას არ უნახავს ეს მოვლენა. შენიშნავთ, კიდევ რომ იმას არც ის უთქვამს, თუ სხვა ყვითელ ოთხკუთხს კოლოფებშიაც არის, ზოგ ადგილს, მაგნიარივე წუმწუმები, რომ იმ კოლოფებს ყვითელი ქალაქის მაგიერათ ლურჯი და წითელი სურათები აკრავს, ლამაზი ქალების ან გრძელ ცხვირა კაცების სახით, რომ ჩხირების მაგიერ ამ კოლოფებში თავლის სანთლებია, ან აბედი, და ყველა ჩხირებს, თავლის სანთლებს, აბედს ერთი საერთო თვისება და მნიშვნელობა აქვთ - ცეცხლის გაჩენა, როცა კაცს დასჭირდება ან მოუნდება. წარმოიდგინეთ მაშინ, რა ხეირიანი აზრი უნდა ჰქონდეს წუმწუმებზე, მათ თვისებაზე და მნიშვნელობაზე და იმ პირებს, რომელთაც უმეცარმა კაცმა დაწვრილებით გამოუხატა წუმწუმები.

ხშირათ ამბობენ, ნამდვილი ცხოვრების გამოხატვა რა ძნელი საქმეაო, დააკვირდეს კაცი თავის ნაცნობების ხასიათს და მოქმედებას და აწეროს, რაც ნახაო. - ეს იმ ვაჭრის სიტყვებს მახსენებს,

რომელსაც გაეგო, რომ ერთ გამოჩენილ მწერალს თავის კომედიებში დიდ ძალი ფული აელო, და რომელმაც თქვა: უეჭველია, ის ამ ფულს სხვა საქმეებში მოიგებდა, თორემ კომედიის წერით მილიონები რომ შეიძინებოდეს, ყველა კომედიების წერას დაიწყებდაო. წელან რომ ორი მაგალითი მოვიყვანე, ორივეს ის აზრი ჰქონდა, რომ ადვილი საქმე არ არის ნამდვილი ცხოვრების შენიშვნა, დაკვირვება და განსაკუთრებით გაგება. ეს საქმე ძლიერ ბევრს ისეთ გარემოებებს თხოულობს, რომელნიც იშვიათათ იპოება კაცში. ჩვენ ლიტერატურაში, ღვთის მადლით, ბლომათ გვაქვს რომანები, მოთხრობები, კომედიები, სცენები და პოემები. შეაგროვეთ, აბა, ყველა ერთათ, გადაიკითხეთ და მითხარით, ბევრი ნამდვილი მხარეა შიგ გამოხატული ნამდვილი ცხოვრებისა, ბევრი ნამდვილი გრძნობა შეუნიშნავთ იმათ დამწერთ კაცის ცხოვრებაში და ბევრი ნამდვილი მდგომარეობა გამოხატულია იმათ ნაწერში? საუბედუროთ, თქვენ გულწრფელათ უნდა მითხრათ, რომ ნამდვილი ცხოვრება, ნამდვილი გრძნობა და მდგომარეობა მეტის მეტათ იშვიათათ არის გამოხატული ამ თხზულებებში; უმეტეს ნაწილს მათგანში ან უშველებელი ასოებით აწერია ყოველ სტრიქონზე - „ეს ძალი კი არ არის, ლომიაო“, ანა და იმ უმეცარი კაცის ხელი ატყვია, რომელიც დაწვრილებით და მცოდნე სახით უხატავდა თავისავით უმეცარ პირებს „პაწაწინა ჩხირებს შეღებილ თავებით“. ამ თხზულებების დამწერთ, იტყვით თქვენ, სრულიადაც არ გაუცნიათ ხეირიანათ ჩვენი ქვეყნის და ხალხის მდგომარეობა, ხასიათი და ცხოვრება; იმათ ყური არ უთხოვებიათ, კაცის გულის ცხოვრებისთვის, კაცის ჩვეულებებისთვის, არ გამოუკვლევიათ საზოგადო ცხოვრებისთვის და კანონები, არ დაუნახავთ და არ გამოუძებნიათ უკეთესი ცხოვრების ხასიათი და ცხოვრება, ერთი სიტყვით, მათი ტვინის წინამძღომლათ არც ნამდვილი ცხოვრების ხეირიანი გაცნობა ყოფილა არც ხეირიანი კაცური ცხოვრების წარმოდგენა, იდეალი. თვალახვეული, გონებადაბნეული დადიოდა ჩვენი მწერალი და როცა რომელიმე საგანი, თავისი ზია-ზია, წითელ-ყვითელი ან მეტის მეტათ შავი ხორკლიანი მხრით მიიქცევდა მის ყურადღებას, ჯდებოდა და უხატავდა მკითხველს „პაწაწინა ჩხირებს შეღებილი თავებით“...

მართლაც, იშვიათათ გამოიძებნება ჩვენ მწერლობაში ისეთი თხზულება, რომელშიაც ყველაფერი, კაციდან დაწყებული ბუნებამდი და მზიდგან მოკიდებული შავ თვალეზამდი, უმეცარი ხელით არ იყოს გამოხატული და აწერილი. კაცი, თავისი დახლართული მრავლაგვარი გრძნობით და ცხოვრებით, საზოგადოება თავისი მოთხოვნილებით, ბუნება და სხვა გარემოებები თავიანთი გავლენით, - ყველა ერთიანათ და ერთნაირათ იხატება ამ

თხზულებებში - „პაწაწინა ჩხირებათ შეღებილი თავებით“. დრამებში, კომედიებში და მოთხრობებში გამოყავთ ამისთანავე თავშეღებილი ჩხირები, იმათ კაცის სახელებს აძლევენ, პირში ქაღალდს უდებენ, რომელზედაც წარწერილია „ეს ძალი კი არა ლომიაო“ და სხვა და სხვა ფრაზებს ათქმევინებენ, სხვადასხვა ადგილას ატარებენ, მაგრამ ნამდვილი კაცის სხეული არ ასხიათ ამ ჩხირებს, ნამდვილი კაცის გული არ ძგერს მათ მკერდში, ნამდვილი კაცის ტვინი არ მოქმედებს მათ შეღებილ თავებში; რაგინდ ჩვენებური სახელები დაარქვან იმათ მწერლებმა - ისინი უსულდგმულო, პაწაწინა, ძლიერ პაწაწინა ჩხირები არიან და ჩხირებათ დარჩებიან, რადგანაც დრო და ჰავა მალე წააღობს მათ შეღებილ თავებს, და ძლიერ მალე ხელახლავ უბრალო ჩხირებათ აქცევს იმათ.

ეს მდგომარეობა, სხვათა შორის, იმის ნაყოფია, რომ ჩვენ ლიტერატურაში კრიტიკას ადგილი არ ჰქონია. ჩვენში თუ დაბეჭდდა ვინმე კრიტიკას, მისი ნაწერი ყველას მაშინვე გინებათ და ლანძღვათ ეჩვენებოდა და მართალიც რომ ვთქვათ, იშვიათათ მოხდებოდა, რომ, მწერლის ნაწერის გაჩხრეკის დროს, კრიტიკოსს რამდენიმე სიტყვა არ გამოეთქვა თვითონ მწერლის შესახებ და საწყენი. - ეს ყოველგან და ყოველთვის მომხდარა, და ჯერეც არ ასცილებია ამ უცნაურ ბედს. უმჯობესი ლიტერატორები, გერმანელი, მაგალითად, ან ფრანცუზი, ან თუ გნებავთ, ინგლისელიც, კრიტიკას მოკლებული მწერლობა და მწერლები, რასაკვირველია, უფრო და უფრო იშვიათათ აკვირდებოდნენ იმ აზრს, თუ რა მნიშვნელობა აქვს ცხოვრებაში და რა ადგილი, რა მნიშვნელობა უნდა მიეცეს მწერლობაში რომელსამე შემთხვევას, მოვლენას, ხასიათს ან მდგომარეობას. ერთი მწერალი ერთ შემთხვევაში წაავლებს ხელს და შეუფერებლათ გაადიდებს მის მნიშვნელობას, მეორე მეორე შემთხვევას წაემტვრევა და აგრეთვე შეუფერებლათ დაამცირებს მის ხასიათს, მესამე - მესამეს, და სხვ. ამის გამო ჩვენ ცხოვრებაში ათასნაირი მხარე და მოვლინება სრულიად შეუნიშვნელი, დაუკვირვებელი რჩება, და რომელნიც შენიშნული და აწერილები არიან, იმათი სახე ან ნამეტნათ ბრუნდეთ იხატება მკითხველის თავში, ან ნამეტანს ადგილს იკავებს, ან სულ ერთ ნამცეცას, როცა მეტის ღირსი კი არის. არავინ არ აქცევს მწერლების ყურადღებას შეუნიშვნელ მოვლენებზე, არავინ არ აძლევს შესაფერ და ღირსეულ დაფასებას შენიშნულ მოვლენებს და მათ მნიშვნელობას, არავინ არ ხსნის მათ ხასიათს, წარმოებას და შედეგს საზოგადოების, ან კერძო პირის ცხოვრებისათვის...

რა ნაირათ აიწერება ცხოვრება, როგორ გამოიხატება მისნი მოვლენანი? ყოველი მოვლენა ღირსია აწერისა, თუ ზოგიერთები, და რითი უნდა იხელმძღვანელოს მწერალმა ასაწერი მოვლენის არჩევის დროს? - ეს კითხვა ძალიან საფუძვლიანია ამ საქმეში.

ცხოვრებაში ბევრნაირი მოვლენა და შემთხვევა შეხვდება კაცს, მაგრამ ყველა ეს შემთხვევა და მოვლენანი ერთი და იმავე ფასის კი არ არიან. იმათ შუა დიდი განსხვავებაა, აი, რა მხრით: ზოგი შემთხვევა ისეთია, რომ იმის მსგავსი და იმის გვარი შემთხვევა ათასობით და ათი ათასობით ხვდება კაცს, თითქმის ყოველგან და ყოველთვის; ზოგი კი ისეთნაირია, რომ იმისთანა შემთხვევა მეტის მეტათ იშვიათათ, თითქმის სრულიადაც არ ხვდება დამკვირვებელს. ზოგ შემთხვევას დიდი და ღრმა მნიშვნელობა აქვს საზოგადოების ცხოვრებაში, ამიტომ რომ ცხადათ აჩენს რომელიმე მოთხოვნილებას, ნაკლუვანებას, ან სიკეთეს, ზოგი კი სრულიად არაფერს არ აჩენს და კვლავ დაუტოვებელი თითქმის უმიზეზოთ და უნაყოფოთ გაიარს, ან ისეთი უბრალო და შეუნიშნავი მიზეზი და ნაყოფი ექნება, რომ მასზე ლაპარაკიც არ ღირს. წარმოვიდგინოთ, მაგალითად, ორი შემთხვევა. ყმაწვილს მასწავლებელმა სიცოცხლე გაუჭირვა, უმიზეზო, უხეირო დევნით, დასჯით და ჯინიანობით. მობეზრდა ამ ყმაწვილს ის უსარგებლო და უნაყოფო სწავლა, რომლითაც იმას აწვალევენ, იგრძნო იმან თავისი მდგომარეობის სიმძიმე. დაინახა რომ ეს ტანჯვა იმას ნელა ჰკლავს და თავი რომ დაანებოს იმას, მაშინ სულერთიანათ დაღუპული იქნება, რადგანაც არსაიდან თავის რჩენის შეძლება არ მოეძებნება. ამ გამოუსვლელ მდგომარეობაში, წვრილმანი დევნით გაბრაზებული, ის თოკს შოულობს და თავს ირჩობს. - ეს ერთი. წარმოვიდგინოთ ეხლა, რომ მეორე ყმაწვილი, სიცხისაგან შეწუხებული და დაღალული, მოდის შინ და წყურვალე წყალს ეწაფება. ამ დროს ის ხედავს, რომ კუთხეში, სუფრაზე, ქაღალდში გახვეული შაქარი დევს. იღებს ის ამ შაქარს, წყალში ყრის და სვამს. მაგრამ, მისდა საუბედუროთ, ეს შაქარი თავგის წამალი ყოფილა, მაშასადამე, ის საწამლავსავით მოქმედებს მასზე, და ცოტა ხანს შემდეგ ყმაწვილი წვალეებით და დაგვით კვდება. აი, ორი შემთხვევა, რომელშიაც ერთი და იგივე, თითქმის, მიზეზია - ყმაწვილის შეწუხება, და ერთი და იგივე ნაყოფი - ყმაწვილის დატანჯული და უდროო სიკვდილი. ერთი შეხედვით, ამ ორივე მაგალითს ერთნაირათ უნდა შეეძლოს კაცის გულის დაწვა-დადაგვა, მაშასადამე ორივეს ერთნაირი მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს მწერლობაში. მაგრამ რაგინდ ცოდნით და ნიჭით უნდა გამოხატოთ თქვენ თავგის წამლით მოწამლული ყმაწვილი ბედი, თქვენ ნაწერს მეთედი ნაწილიც არ ეღირსება იმ

მნიშვნელობისა, რომელიც ექნება უფრო სუსტად და უნიჭოთ აწერილს ბედს პირველი ყმაწვილისას. ეს უკანასკნელი საგანი ააღვლებს, დააფიქრებს და კვალს დატოვებს თითქმის ყოველი მკითხველის გულში და ტვინში, მაშინ, როდესაც მოწამლული ყმაწვილის ბედი მარტო ერთი წუთის შებრალებას აღძრავს გულკეთილ პირებში...

რა მიზეზი უძევს საფუძვლათ ამნაირ განსხვავებას, ამის კითხვა, ვგონებ, საჭიროც არ არის. ყველასთვის ცხადი უნდა იყოს, რომ დარჩობილი ყმაწვილის ბედი იმისგან პოულობს თავის დიდ მნიშვნელობას, რომ ის წ ა რ მ ი მ ა დ გ ე ნ ე ლ ი ა მრავალი ყმაწვილების და თითქმის მთელი თაობის ბედის და მდგომარეობისა. მასში გამოიხატა საზოგადო მდგომარეობა და დამხრჩვალ ყმაწვილი უბრალო პირისაგან, ტიპათ შეიქმნა. მისმა ბედმა მიაქცია საზოგადო ყურადღება საზოგადო საქმეზე - მასწავლებლის საქციელზე, აღზრდის მდგომარეობაზე და მთელი ახალგაზრდობის მომავალზე - და ამ საქმეში, ხომ ყველას თავის საკუთარი ბედი უნდა ეგულეობდეს.

მეორე მაგალითი კი უბრალო, უმიზნო და უმნიშვნელო შემთხვევა იყო, - უბედურებაა, თუ გნებავთ, მაგრამ კერძო უბედურება, რომელსაც არაფერი საზოგადო მნიშვნელობა და არაფერი გავლენა არა აქვს, იმის მეტი, რომ შვილმოყვარე დედებმა თავის წამალი სტოლზე არ უნდა დატოვონ, თორემ თავგებს გარდა ეს საწამლავი ბავშვებსაც გაისტუმრებს საიქიოს. ამ შემთხვევას „ნარევში“ თუ მიეცემა ადგილი, თორემ სხვანაირათ ის ლიტერატურას არ შეეხება და მწერლობა იმითი ვერ ისარგებლებს. მაშინ როდესაც პირველი ახალგაზრდის სიკვდილი ათასნაირათ შეეხება მწერლობას და მის საშუალებით მთელ საზოგადოებას.

ჩვენ შეგვიძლია, მაშ, დარწმუნებით ვთქვათ, რომ ყოველი კერძო შემთხვევა, მოვლენა, ხასიათი, მდგომარეობა და სხვ. მარტო მაშინ ხდება მწერლობის ყურადღების ღირსი, როცა იმას რამე საზოგადო მნიშვნელობა აქვს, როცა ის წარმომადგენელია მრავალი სხვა თავის გვარი მოვლენებისა. ყოველი შემთხვევა, რომელსაც სარჩულათ რამე საზოგადო ცხოვრების მხარე არა აქვს, რჩება თითქმის უნაყოფოთ და უმნიშვნელოთ მწერლობაში, მაშასადამე, ლიტერატურული გამოსახვის ღირსი არ არის.

აქედან ჩვენ ადვილათ გამოვიყვანთ ერთ კანონს სალიტერატურო თხზულების გასასინჯველათ: ყოველი საგანი მით უფრო შესანიშნავი და ყურადღების ღირსია, რაც უფრო მეტი საზოგადო მნიშვნელობა აქვს იმას ცხოვრებაში. მაგიერათ, რაც უფრო ნაკლები

საზოგადო მნიშვნელობა აქვს რომელისამე საგანს, მით ნაკლები ყურადღების ღირსია ის. მაშასადამე, სალიტერატურო შრომაში ყოველ საგანს იმოდენა ყურადღება უნდა ჰქონდეს მიქცეული და სწორეთ ის ადგილი უნდა ეკავოს, როგორც ეღირსება საგანს თავისი საზოგადო ან კერძო ხასიათით. და ამ პირობიდან პირდაპირ ის კანონი გამოდის, რომ რომელიმე საზოგადოების აწერაში ყოველ მხარეს, ყოველ თვისებას, თვითეულ ხასიათს თავისი შესაფერი ადგილი უნდა ეჭიროს, სწორეთ ის ადგილი, რომელსაც ეს საგანი თავისი საზოგადო მნიშვნელობით ჰპოულობს.

ამ ნაირათ გამოთქმული, ეს პირობა ადვილათ გვიჩვენებს, რამსიდიდე ცოდნა და რა გონების ძალა, რა გამჭრიახობა და ნიჭი აუცილებლათ სჭირია ყოველს მწერალს, რომელსაც ნამდვილი ცხოვრების ნამდვილათ გამოსახვა ჰსურს; და ჩვენთვის ეხლა გასაკვირველი არ უნდა იყოს ის გარემოება, რომ ჩვენებური ცხოვრების გამოხატვაში ჩვენ მწერლობაში მარტო ორიოდე პირმა მოახერხა, მრავალთაგან, ამ ცხოვრების ზოგიერთი მხრის გამოსახვა. მართლაც, გონება გაუხსნელ ან სუსტის ჭკუის პატრონ კაცს, აბა, რა ნაირათ შეეხება ცხოვრების და თითოეული მისი მოვლენის შესაფერი დაფასება, გაგება და გამოხატვა? ცოტა რამ კი არ უნდა ამ უბრალო საქმეს, გარჩევას - აქვს თუ არა რომელსამე საგანს საზოგადო მნიშვნელობა, და თუ აქვს რამსიდიდე და რა ძალის? და ყველა ამ საგნების აწონა, შესაფერი დაფასება და გამოხატვა ყოველი გონების საქმე როდია...

უმეტეს ნაწილათ, ლიტერატურულ თხზულებებში მწერლები იმნაირათვე დაუფასებლათ ხატვენ ცხოვრებას, როგორც ფოტოგრაფი ბუნების სურათებს, ან კაცის პირისახეს იღებს. ამ შემთხვევებში მწერლის ძალა და ნიჭი იმაში გამოითქმება, რომ ცხოვრების სურათში არც ერთი შესანიშნავი და ყურადღების ღირსი საგანი არ დაივიწყოს, ან მცირე საგანი დიდათ არ გამოხატოს, ან დიდი საგანი - მცირეთ. კრიტიკაში მიღებულია, რომ ის თხზულება, რომელშიაც ცხოვრება ან ბუნება მახინჯათ არის გამოხატული, ისე რომ ცხოვრების ნამდვილი და უმთავრესი მხარეები დავიწყებულია და წვრილმან ან უმნიშვნელო შემთხვევებს შეუფერებელი ადგილი უკავიათ და შემცდარი აზრის დატოვება შეუძლიანთ მკითხველის გონებაში, ამისთანა თხზულებები მეთქი ითვლება უთავბოლო, მახინჯ თხზულებათ და კრიტიკა მის გასინჯვის დროს სულ სხვანაირათ იქცევა, ვინემ ნამდვილი და ხელოვნური თხზულებების გაჩხრეკის დროს. - როცა კრიტიკა მახინჯ თხზულებას სინჯავს, ის თავდაპირველათ იმ ცხოვრების ნაწილს იღებს, რომელიც უნდა გამოეხატა მწერალს და მის

აწერილებას ადარებს; კრიტიკა ამბობს: აი, რას წარმოგვიდგენდა ჩვენ ნამდვილი ცხოვრება, აი, რა და რა მხარეზე უნდა მიექცია ყურადღება მწერალს, აი, რა და რა უმთავრესი საფუძველი და ნაყოფი აქვს ამ ცხოვრებას, და, აი, მესამე მხრით, რა ნაირათ რა სუსტათ გამოუხატავს ეს საგანი მწერალს, რა დაბნეულათ და შეუფერებლათ აუწერია იმას ცხოვრება. - სულ სხვაფრივ ირჯება კრიტიკა იმ თხზულების გასინჯვის დროს, როცა თხზულებაში ხელოვნურათ, სწორეთ და შესაფერათ გამოხატულია ცხოვრება ან რომელიმე მისი ნაწილი. ამ შემთხვევაში კრიტიკა პირდაპირ ამბობს, ცხოვრება სწორეთ და ჩინებულათ გამოხატულია ამ თხზულებაში, და აი, რასა და რას წარმოგვიდგენს ჩვენ იმ საგნების, ხასიათების და მდგომარეობის გასინჯვა, აი, რა და რა აზრს სძრავს და რა გრძნობას ბადებს ჩვენში ეს თხზულებაო.

როცა კრიტიკა ამ უკანასკნელ მოვალეობას ასრულებს, მაშინ, მისი შრომა მეტის მეტათ სასარგებლო და ნაყოფიანია, როგორც თვითონ განხილული თხზულებისთვის, აგრეთვე მთელი მწერლობისთვის და საზოგადოებისთვის. კრიტიკის დახმარებით თხზულების სურათს ღირსეული დაფასება, ახსნა და გავრცელება ეძლევა, კრიტიკა უხსნის მკითხველს რა ძალა და მნიშვნელობა, რა ხასიათი და გავლენა აქვს მწერლის თითოეულ სურათს, რას ნიშნავს წვრილმანი მხარეები, ერთი სიტყვით ათასნაირათ უტრიალებს და უსინჯავს მკითხველს იმ ხასიათს და სურათებს, რომელნიც მწერლის თხზულებაში გაკვრით თუ არა, ისე ვერ გამოჩნდებოდნ და იმ წვრილმან შენიშვნების და საგნებისაგან, რომელნიც დაფანტული არიან აქა იქ ხელოვნურ თხზულებაში, ან სხვადასხვა თხზულებებში, კრიტიკა ერთ საზოგადო სურათს, საზოგადო და საერთო აზრს ადგენს, რომელიც ერთბაშად და ღრმათ ხატავს საზოგადო მდგომარეობას, საჭიროებას და ხასიათს.

რადა თქმა უნდა, რომ იმისთანა ან ამ გვარი კრიტიკა აკლია ჩვენ მწერლობას. ჩვენში ყოველი მწერალი მწერალიც უნდა იყოს, და თან თავის დაწერილის კრიტიკოსი, ესე იგი ამხსნელი, განმმარტებელი და ადგილის მჩვენებელი. საერთო სურათების შეკრება კი და ერთ საზოგადო სურათათ გადაქცევა სულ მიტოვებულია დღემდე ჩვენ მწერლობაში.

მაშასადამე, უფრო ნაკლები ლაპარაკი უნდა იმას, რომ ჩვენ მწერლობას სრულიადაც არ მოლანდებია კრიტიკის მეორე, უმთავრესი, უმაღლესი მხარე და მნიშვნელობა.

რადგანც კრიტიკა თვალს უნდა ადევნებდეს ცხოვრების ხასიათს, ნიადაგ უნდა აფასებდეს იმას, ამ ხასიათის გამოხატულებას სხვადასხვა თხზულებაში და თან თხზულების ღირსებასაც

უნდა აფასებდეს და ცხოვრებისასაც, უეჭველია, რომ იმას ყოველთვის მოვალეობა ექნება ამ ცხოვრების ხასიათზე სჯა, მისი გაუკეთესების ცდა და საზოგადო აზრის იმ რიგათ მიმართვა, როგორც შეეფერება თანადროულ მდგომარეობას და საზოგადოების მოთხოვნილებას. საზოგადოების თითოეული წევრი იმოდენათ გართულია თავის კერძო საქმეებში და მოვალეობაში, იმოდენათ დაუმზადებელია საზოგადო ცხოვრების დაკვირვებაში და დაფასებაში, რომ ვისმე უნდა ეკისრა მისი დახმარება, მისთვის საზოგადო ცხოვრების გამოკვლევა, ახსნა და დაფასება. რაკი საზოგადო მოთხოვნილებას და აზრს, რომელიც მკრთალად და უსხეულოთ სუფევს კერძო პირების უმეტეს ნაწილში, ხელმძღვანელი კრიტიკა სხეულს შეასხამს, გააცხოველებს, გასაგებ ნაირათ გამოთქვამს, და თან ასრულების გზას მოუძებნის, ეს აზრი ისეთ ძალათ იქცევა, რომელიც ყოველთვის აუმჯობესებს საზოგადო მდგომარეობას და ბედს, ამიტომ რომ მისი გამოკვლევით და ნათლათ გამოსახვით იმ მოთხოვნილების დაკმაყოფილება შესაძლო შეიქნა, რომელმაც დაბადა კერძო პირებში ეს აზრი ან მისი გრძნობა.

ეს მიზანი ყოველთვის თვალწინ უნდა ჰქონდეს კრიტიკას თითოეული თხზულების განხილვის დროს. ის ნიადაგ იმას უნდა აქცევდეს თავის ყურადღებას, თუ რა უმთავრესი საჭიროებაა რომელიმე დროს საზოგადო ცხოვრებისთვის, რა მხრით და რა კილოზე უნდა იყოს მიმართული ლიტერატურის შრომა და რამდენათ ასრულებს ამ საჭიროებას სხვა და სხვა თხზულება, სხვა და სხვა მწერალი. ამ აზრით ხელმძღვანელი კრიტიკა ნიადაგ ტონს უნდა აძლევდეს თავის ლიტერატურას და ისე უნდა მიმართავდეს მის ძალას და შრომას, როგორც საუკეთესო იქნება საზოგადო ცხოვრებისათვის.

ნიკო ნიკოლაძე

ტექსტის ციფრული ვერსია მოამზადა:

ვლადიმირ კომაროვის თბილისის ფიზიკა-მათემატიკის N199 საჯარო სკოლის მოსწავლემ
დავით სამხარაძემ